

Веретенко Тетяна Григорівна,

канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Снітко Марина Аркадіївна,

аспірант кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ

Анотація. В статті автори визначають детермінанти формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі. На аналізі проведеного теоретичного дослідження, уточнено поняття «детермінанти» та обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування у молоді безпечної діяльності в Інтернет-мережі. В контексті загроз, які існують в Інтернет-мережі, авторами визначено форми соціально-педагогічної роботи, спрямованої на формування у молоді безпечної діяльності в Інтернет-мережі.

Annotation. In this article the authors define the determinants of safe youth activities in the Internet. The authors highlight the concept of "determinant" and grounded social-pedagogical conditions of the youth activities in a secure Internet. The authors defined the forms of social and educational work aimed at developing young people a safe activity on the Internet in the context of threats that exist in the Internet.

Adnotacja. W niniejszym artykule autorzy określają czynniki bezpiecznych zajęć dla młodzieży w sieci Internet. W analizie badań teoretycznych, kładzie nacisk na pojęcie "decydujący" i uziemionego społecznych i edukacyjnych warunków działalności młodzieżowej w bezpiecznej sieci Internet. W kontekście zagrożeń, które istnieją w sieci Internet, autorzy określonych form pracy społecznej i edukacyjnej mających na celu rozwój młodych ludzi bezpiecznej działalności w sieci Internet.

Ключові слова: Інтернет-мережа, безпечна діяльність в Інтернет-мережі, молодь, загрози в Інтернет-мережі, детермінанти безпечної діяльності.

Keywords: The Internet, safe activity in the Internet, the youth, the threats in to the Internet, determinants activities safe.

Słowa kluczowe: Internet, bezpiecznej działalności w sieci Internet, młodzieży, zagrożenia w sieci, uwarunkowania bezpieczeństwa.

На сучасному етапі суспільного розвитку відбувається глобальна трансформація соціальних відносин, викликана значним розвитком інформаційних технологій, які суттєво впливають на діяльність та поведінку молоді, їх ціннісні орієнтації, встановлення соціальних контактів, організацію та проведення власного дозвілля. Використовуючи Інтернет-мережу у повсякденному житті, сучасна молодь має змогу шукати необхідну інформацію, обговорювати проблеми, які турбують, знайомитися та спілкуватися з друзями.

На сьогодні Інтернет-мережа є одним із соціальних інститутів, який сприяє засвоєнню молоддю широкого спектру соціальних норм та формуванню у них ціннісних орієнтацій у сфері здоров'я, права, політики, економіки тощо; своєрідною системою неформальної освіти та просвіти молоді, яка дає можливість здобувати досить різнобічні, суперечливі, несистематизовані знання та відомості.

Формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі є однією із складових соціальної політики у сфері соціального розвитку, про що свідчить низка законів та спеціальних програм, прийнятих та доповнених на початку ХХІ століття. Це Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000), Конвенція про кіберзлочинність (2001), закони України «Про Національну програму інформатизації» (1998), «Про захист суспільної моралі» (2003), «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки».

У більшості законодавчих та нормативних документах наголошується на необхідності формування правових та організаційних передумов розвитку інформатизації, створення вільного доступу до інформаційного середовища, користування та обміну інформацією, захисту суспільства від кіберзлочинності та розповсюдження продукції, що негативно впливає на підлітків та молодь, поширення інформації в молодіжному середовищі щодо правил безпечного користування ресурсами Інтернет-мережі.

Вивченню проблем діяльності молоді в Інтернет-мережі присвячені праці російських та українських філософів (О. Прокопенко, С. Михайлов, І. Опаріна, О. Романов, О. Скородумова), педагогів (Л. Жук, В. Осадчий, О. Пігузов, І. Смірнова), соціологів (О. Путилова, І. Василенко, М. Самелюк, О. Шеремет), юристів (Д. Пушкін, Т. Кесарєєва, Н. Лебедева), психологів (І. Білоус, Т. Вербицька).

Проблемі впливу Інтернет-мережі на формування поведінки підлітків присвячені праці Д. Матвієнка, А. Жичкіної, Р. Івакіна, І. Романова, І. Шевченка, О. Романишина, М. Раянова.

Адиктивну поведінку підлітків в Інтернет-мережі вивчають Т. Вакулич, Т. Наумова, В. Посохова, Н. Сергєєва.

Характеристиці окремих аспектів спілкування в Інтернет-мережі присвятили свої праці філософи (І. Остапенко, В. Кулакова), психологи (О. Бикулов, В. Фатурова), педагоги (О. Кущенко, А. Чистяков), соціологи (О. Горошко, С. Коноплицький, Н. Туякбасарова), філологи (С. Заборовська, І. Ішмуратова).

Окремим питанням формування у молоді компетенцій використання Інтернет-мережі були присвячені роботи Н. Белякової, І. Бекасова, А. Рахімової, Ю. Верьовкіної-Рахальської.

На сьогоднішній день, окрім вивчення на теоретичному та законодавчому рівнях детермінант формування у молоді безпечної діяльності в Інтернет-мережі, фахівцями активно впроваджуються заходи, спрямовані на інформування дітей та молоді щодо ризиків в Інтернет-мережі та формування безпечної поведінки в Інтернет-мережі. В Україні у 2008 р. за підтримки компанії Майкрософт-Україна та проекту «Онляндія» створено та підписано Коаліцію за безпеку дітей в Україні, метою якої є інформування користувачів Інтернет-мережі щодо ризиків, які існують у віртуальному світі. В Польщі, яка активно займається вивченням проблеми формування у молодіжному середовищі безпечної поведінки в Інтернет-мережі, щорічно проводиться науково-практична конференція на тему: «Поведінка дітей та молоді в Інтернеті». Головне питання, яке розглядалося фахівцями з різних країн світу (Дж. Карр, О. Дікс, Дж. Роман, М. Войтас та ін.) на науково-практичній конференції – діяльність дітей та молоді у соціальних мережах. Відповідно до проведеного нами дослідження, у якому взяли участь 90 осіб віком від 14 до 17 років, 9 % опитаних використовують Інтернет-мережу для спілкування у соціальних мережах практично цілодобово, 59 % – кожен день, 21 % – декілька разів на тиждень, 3 % – один раз на місяць, 4 % – один раз на декілька місяців і тільки 4 % опитаних віддають перевагу спілкуванню у реальному житті.

Варто зазначити, що Інтернет-мережа дає не тільки можливість для розвитку здібностей, покращення знань, розширення кола соціальних контактів, самоствердження та самореалізації молоді, але й містить у собі реальні загрози та небезпеки, які впливають на їх життя. Близько 90 % опитуваних мають загальні

уявлення про загрози та небезпеки перебування в Інтернет-мережі, про можливість виникнення адикції, потрапляння в небезпечні ситуації, які існують в Інтернет-мережі. Однак вважають, що особисто з ними цього не трапиться та, не замислюючись, надають різноманітну інформацію про себе (прізвище, ім'я – 91 %, вік – 87 %, особисті фото – 85 %, стать – 85 %, номер телефону – 29 %, домашню адресу – 8 %, інформацію, яка цікавить співрозмовників, наприклад, дівоче прізвище матері або бабусі, яке є конфіденційною інформацією під час оформлення банківських рахунків, – 12 %); зустрічаються в реальному житті з віртуальними друзями – 12 %, щоденно користуються Інтернет-ресурсами для спілкування та проведення власного дозвілля – 96 %.

Більше 50 % опитаної молоді зазначили, що батьки не контролюють їх діяльність в Інтернет-мережі. Відповідно до результатів опитувань дорослі досить спокійно реагують на неконтрольовані візити їх дітей в Інтернет-мережі та не замислюються над її загрозами. Враховуючи дані отриманої інформації про поведінку молоді в Інтернет-мережі слід констатувати розбіжність між впевненістю молоді у своїй обізнаності та реальним рівнем їх поінформованості. Це підтверджується отриманими даними проведеного нами дослідження про відсутність або незначну роботу, що проводиться вчителями, психологами та соціальними педагогами з учнями та їх батьками щодо формування безпечної діяльності в Інтернет-мережі.

Проблема формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі обумовлена рядом важливих факторів: прагнення молоді до розширення власних соціальних контактів; розвиток та популярність використання у повсякденному житті Інтернет-мережі; наявність ризиків в Інтернет-мережі, які впливають на життя молоді тощо.

Пропонуємо визначити детермінанти формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі через призму ризиків, які існують у віртуальному світі:

- велика кількість необ'єктивної і неправдивої інформації, яку може розміщувати на Веб-порталах будь-який користувач Інтернет-ресурсів;
- спілкування з небезпечними особами, які представляють себе не тими, ким вони є насправді;
- залучення до асоціальних організацій;
- можливість реальної зустрічі з невідомими віртуальними співрозмовниками, які в реальному житті можуть бути небезпечними як для дитини зокрема, так і для суспільства загалом;

- навігація без мети, тобто «блукання по Інтернету»;
- велика кількість спаму;
- поширення порнографії, а також фото та відео-файлів із зображенням знуцання над дітьми;
- виникнення Інтернет-адикції, тобто існує ризик заміни реального світу на віртуальний.

Як бачимо, Інтернет-сайти мають значну кількість небезпек, які впливають на формування діяльності молоді як в Інтернет-мережі, так і в реальному світі. Але якщо порнографічні матеріали чи матеріали з ненормативною лексикою можна відносно легко ідентифікувати та не використовувати їх або ж відокремитися від них за допомогою різноманітних способів фільтрації, то від небажаної Інтернет-інформації інших типів молоді захиститися досить тяжко. Наприклад, через типову для Інтернет-мережі анонімність матеріалів вона дає змогу розміщувати будь-якому користувачу необ'єктивну, неправдиву інформацію сумнівної якості, так зване «інформаційне сміття», що призводить до хаотизації та знецінення знання, інтелектуально-пізнавальної діяльності, формування фрагментарних, «мозаїчних», безсистемних і невідповідних уявлень про світ, створює можливості для маніпуляцій свідомістю молоді.

На багатьох дитячих та дорослих сайтах можуть зустрічатися найрізноманітніші форми прояву ненависті: від радикального расизму до грубого висміювання певних явищ чи осіб. Такі сайти на перший погляд можуть здаватися безпечними для використання молоддю у своїй діяльності, але вони вносять свій вклад у формування молодіжної онлайн-культури та діяльності, в якій грубість стосовно інших вважається абсолютно нормальним явищем. Расисти та групи ненависті стали використовувати Інтернет-мережу для залучення молоді у свої групи. За допомогою Інтернет-мережі вони легко знаходять сприйнятливих користувачів та затягують їх у свої спільноти, використовуючи для цього чати та електронну пошту. Спілкування у віртуальному просторі з представниками асоціальних організацій може призвести до реальної зустрічі з ними та залучення молоді до таких організацій.

Зважаючи на те, що віртуальний світ, як і реальний, містить свою злочинність, однією з найпоширеніших форм злочинності у віртуальному просторі є хакерство. Зламавши поштовий сервер, хакери отримують доступ до величезної кількості електронних адрес. Після цього вони відправляють на ці адреси несанкціоновані поштові розсилки будь-якого змісту, найчастіше – з непристойними пропозиціями.

Значна частина молодих користувачів дуже часто відкриває такі повідомлення та діє відповідно до їх змісту.

Одним з основних аспектів вивчення впливу Інтернет на особистість є проблема Інтернет-залежності, залежності від пошуку інформації, комунікації у віртуальному світі та інших видах діяльності молоді в інформаційному просторі Всесвітньої мережі Інтернет. Переважно це обумовлено тим, що за спостереженнями відомого науковця К. Янг формування стійкої залежності у 25 % користувачів Інтернет відбувається в перші півроку роботи, 58 % – стають адиктами за друге півріччя, а 17 % – після року роботи в Інтернет-мережі.

Відповідно до цих даних та з врахуванням цільової аудиторії, яка постійно зростає в Інтернет-просторі, проблема Інтернет-адикції стає актуальною для сучасного інформаційного суспільства, і відіграє значну роль у становленні особистості нової інформаційної ери.

З поширенням Інтернет-мережі збільшилася кількість молоді, поведінка якої помітно змінена, через те що вони шукають постійного контакту з комп'ютером, полишивши звичні для свого віку захоплення. Світ віртуальної реальності їм замінює все: навчальну та трудову діяльність, спілкування з друзями та батьками. Зовні така молодь відрізняється емоційною невимушеністю, відсутністю інтересу до всього, що не стосується комп'ютерів.

К. Янг, Дж. Вейценбаум, Дж. Брунер, О.В. Вакуленко виділяють різноманітну кількість симптомів, які можуть свідчити про наявність у молоді такої залежності: молодь приділяє надзвичайно багато часу різноманітним формам Інтернет-спілкування; «в'яле» функціонування в реальному світі; уникання контактів з друзями; відмова від проведення вільного часу з друзями; нездатність та активне небажання відволіктися, навіть на короткий час, від спілкування в Інтернет-мережі; регулярне збільшення часу спілкування в Інтернет-просторі, необхідного для задоволення особистих інтересів; прикрість та роздратування, які виникають під час вимушених відволікань від Інтернет-спілкування; брехливість у стосунках з батьками, друзями, вчителями тощо; здатність і схильність забувати під час спілкування в Інтернет-мережі про щоденні обов'язки, зустрічі з друзями тощо.

Молода особа, яка переживає труднощі в сім'ї, на роботі чи у ВНЗ, у колі друзів, незадоволена собою та оточуючими, має проблеми у налагодженні контактів з протилежною статтю починає використовувати Інтернет-мережу як ресурс для задоволення власних потреб, обговорення питань, які її турбують: обговорення

сексуальних тем, що призводить до кіберсексуальної залежності. Кіберсексуальна залежність – непереборний потяг до обговорення сексуальних тем на еротичних чатах, відвідування порнографічних сайтів.

Вищенаведені небезпеки Інтернет-мережі впливають на рівень агресії молоді, загрожують її соціальним зв'язкам, руйнує зв'язок із соціальною дійсністю, знецінюють дисциплінарні знання, руйнують цінності та нав'язують споживацьку психологію. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне визначити умови формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі:

- підвищення рівня обізнаності молоді про ризики Інтернет-мережі, які можуть впливати на їх життя, способи безпечної діяльності у віртуальному світі ;
- розвиток у молоді критичного мислення щодо сприйняття інформації, діяльності їх в реальному та віртуальному світі;
- запровадження програми формування у молоді компетенцій безпечної діяльності в Інтернет-мережі;
- мультидисциплінарна взаємодія щодо формування у молоді безпечної діяльності в Інтернет-мережі як один із напрямів роботи соціально-психологічної служби.

Відповідно до визначених нами умов формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі, однією з найефективніших форм роботи є тренінгова форма роботи, оскільки спрямована на формування знань, умінь та навиків щодо необхідності дотримання правил безпечної діяльності в Інтернет-мережі.

Проведений аналіз теоретичних джерел дає можливість зробити висновки, що Інтернет-мережа може як позитивно так і негативно впливати на формування діяльності сучасної молоді у віртуальному просторі. Відсутність або низький рівень знань щодо ризиків в Інтернет-мережі сприяють потраплянню молоді в небезпечні ситуації як в Інтернет просторі, так і в реальному житті. З метою формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі необхідно впроваджувати заходи, які спрямовані на поінформованість молоді щодо ризиків віртуального світу, формування критичного мислення та мультидисциплінарної взаємодії фахівців, які займаються формуванням безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі. Вважаємо, що аналіз досвіду роботи закордонних держав щодо формування у молоді безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі є необхідною складовою роботи українських фахівців у галузі формування у молоді безпечної діяльності в Інтернет-мережі.

Використана література

1. Вакуленко О. В. Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування способу життя особистості / О. В. Вакуленко // Соціальний працівник. – Вересень, 2005. – С. 14-18.
  2. Кузнєцова І. В. Розвиток ментальної моделі світу засобами середовища Інтернет в ранній юності [Електронний ресурс] : www.psy-science.com.ua/department/texty/.../kuznecovaN.doc
3. Матеріали III Міжнародної конференції «Поведінка дітей та молоді в Інтернеті». – Варшава, 29-30 вересня 2009 : [Електронний ресурс] : <http://www.saferinternet.pl/wiadomosci/strona1.html>
  4. Педагогический энциклопедический словарь [гл. ред. Б. М. Бим-Бад]. – М. : Большая российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
  5. Посохова В. В. Соціально-психологічні особливості формування життєвих планів Інтернет-залежної молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / Посохова Віра Валеріївна. — К., 2006. — 20с.
  6. Сергєєва Н. В. Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Сергєєва Наталія Володимирівна. – К., 2010. – 20 с.